

A „LEGFELSŐBB ELHATÁROZÁSOK” GYŰJTEMÉNYE

SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

SCHWARCZWÖLDER ÁDÁM

TUDOMÁNYOS

SEGÉDMUNKATÁRS

VERITAS TÖRTÉNETKUTATÓ

INTÉZET ÉS LEVÉLTÁR

SCHWADAM@GMAIL.COM

ADAM.SCHWARCZWOLDER@

VERITAS.GOV.HU

2021. február 15.

Ferenc József osztrák császár, magyar király számára az 1867 utáni „alkotmányosabb” időkhöz való alkalmazkodást jelentősen megkönnyítette, hogy a dualista viszonyok között is igen széles mozgásteret hagytak neki a törvények, valójában Cislajtániában és Magyarországon is övé maradt a legfőbb politikai hatalom.¹ Melyek is voltak Magyarországon azok az ügyek, amelyekben *formálisan* is a király mondhatta ki a végső szót? Először az 1867. március 17-i, Ferenc József elnökletével tartott minisztertanácson fogadták el azon ügyek 24 §-ból álló listáját, amelyek „*végelhatározás* végett Ő

Felségéhez terjesztendők”, majd a listát a Bánffy-kormány szabályozta újra 1897-ben. Ekkor a kabinet szándéka az volt, hogy csökkentsék a Ferenc József közvetlen közreműködéséhez kötött ügyek számát és így kevésbé terheljék az uralkodót, az eredeti javaslatba ugyanakkor Ferenc József jelentős betoldásokat tett, jelezve, igazán lényeges változtatásokra nem hajlandó.²

A király joga volt például minden érsek, püspök (a protestáns egyházakban is), prépost, apát és kanonok kinevezése, a nemesség, rendjelek, kitüntetések és címek adományozása, a miniszterelnök és (külön, egyenként) a miniszterek, főispánok stb. kinevezése. Az viszont már nem feltétlenül magától értetődő, hogy Ferenc József a VI. fizetési osztálytól felfelé az összes állami alkalmazott kinevezését saját jóváhagyásától tette függővé. Ez azt jelentette, hogy minden „magasabb” pozícióba (miniszteri osztálytanácsostól felfelé a minisztériumi alkalmazottak, oktatási és kulturális intézmények vezetői, az összes magasabb bírói és ügyészi pozíció, tankerületi igazgatók és tanfelügyelők, pénzügyigazgatók stb.) csak az uralkodó áldásával lehetett bárkit kinevezni. Mindez Ferenc József határozott kívánságára kiegészült az összes egyetemi, műegyetemi, főiskolai és jogakadémiai tanár, az összes állami felsőbb tanintézet, valamint az összes

gimnáziumi és reáliskolai igazgató kinevezésének jogával.³ Szintén a listában található az azóta is sokat tárgyalt előszentesítési jog, amely szerint a kormány által tervezett „*törvényjavaslatok, fontosabb országgyűlési előterjesztések az országgyűlésnek bemutatása előtt; továbbá törvényt pótló rendeletek tervezete, ha azokat az összminisztérium szándékozik kibocsátani*”⁴ előzetesen jóváhagyandók a királlyal.

Ferenc József az állami pénzügyek felett is „örködött”. A

költségvetésileg fedezett állami beruházások esetében 100 000 forint felett kellett kérni a király végső jóváhagyását. A költségvetésileg nem előirányzott rendkívüli kiadások esetében az összeghatár már 20 000 forintra csökkent, míg mindennemű „*vallási vagy iskolai célokra történő építkezéseknek [...] fedezésénél a legfelsőbb jóváhagyás kérendő, ha a költség 10 000 forintot meghalad.*”⁵ (Összehasonlításként: egy miniszter éves fizetése 12 000 forint volt a korszakban, tehát a fenti összeghatárok nem túl magasak). Látható, hogy Ferenc József nemcsak a fontosabb, hanem sok, a legfelső vezetői szinten valójában jelentéktelen ügyben is magának tartotta fenn a végső döntés jogát. Minden, a fenti felsorolásban szereplő ügy kapcsán az illetékes minisztériumnak egy, az uralkodó Kabinetirodájához⁶ címzett felterjesztésben (*Vortrag*)

DER KAISER IN SEINEM ARBEITSZIMMER.

kellett megszerezni a király beleegyezését. Fontos szempont, hogy ugyan az esetek nagy többségében Ferenc József ezeket jóváhagyta, de nem „automatikusan”. A király az összes felterjesztést figyelmesen végigolvasta. Saját kutatásaim során számos elutasított vagy (Ferenc József kézírásával) módosított felterjesztéssel találkoztam – pedig a mindenkori kormányok eleve igyekeztek olyan ügyeket a király elé terjeszteni, amiket nagy valószínűséggel jóváhagy.

A közös, a ciszlajtán és a magyar minisztériumok által

a Kabinetirodához benyújtott felterjesztések száma évente 3-4 ezer között mozgott, tehát hatalmas, ugyanakkor kompakt iratmennyiségről beszélhetünk. Az egyik legkorábbi jellemzés szerint „a Monarchia két államában következetesen érvényesített uralkodói belpolitika irányai csupán ebből a gyűjteményből ismerhetők meg, amely ekként a Monarchia történetének az utolsó félszázadra legfőbb forrása.”⁷ Ez némileg talán túlzó, de a forrásbázis jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Egyrészt a Magyar Országos Levéltárban az 1945-ös és 1956-os tüzekben megsemmisült minisztériumi anyagok, különösen a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elpusztult dokumentumainak pótlásában megkerülhetetlen. Hogy mást ne említsünk, a dualizmus korszakának összes középiskolai igazgatói vagy egyetemi tanári kinevezésére, oktatási intézmények

alapítására, építésére, átszervezésére stb. vonatkozóan részletes adatokkal szolgálnak a Bécsben épségben megmaradt felterjesztések. Forrásértéküket másrészt az adja, hogy nem pusztán az egy-két soros „legfelsőbb” döntést tartalmazzák, Ferenc Józsefet ugyanis szinte minden esetben körültekintően tájékoztatták a szóban forgó ügyről. Egy

átlagosnak tekinthető példa: 1899-ben a székelyudvarhelyi református főgimnázium mellé 10 000 forintért építendő tornacsarnok kapcsán Wlassics Gyula kultuszminiszter mintegy 10 oldalon keresztül tájékoztatta az uralkodót. Eszerint az összegből 2 000 forintot a minisztérium saját keretéből biztosít, a maradék 8 000 forintot a gimnázium fenntartója (a református egyház) banki kölcsön útján szerzi meg, viszont az 50 évre felvett hitel a magyar állam törleszti. A felterjesztésből azt is megtudjuk, mely bankok és milyen hitelkonstrukciók jöttek még számításba, miért a fenti hitel mellett döntöttek, ki lesz az építke-

zés kivitelezője, mikorra készül el, és hogy miért is lesz fontos a felépülő tornacsarnok.⁸

Miután az előszentesítési jog értelmében minden, a kormányzat által

kezdeményezett törvényjavaslatot előzetesen be kellett mutatni a királynak, az egyes törvények megszületésének folyamatát

is rekonstruálhatjuk. Az egyes személyek előléptetése, nyugdíjazása vagy kitüntetése kapcsán pedig a felterjesztés az addigi teljes életpálya felvázolását, az illető érényeinek és képességeinek ecsetelését jelentette, a forrásbázis tehát a biográfiai kutatások szempontjából is fontos.⁹

Hivatkozások:

¹ Részletesebben lásd: Schwarzwölder Ádám: Egy személyre szabott birodalom uralkodója – Ferenc József. Ujváry Gábor (szerk.): VERITAS Évkönyv 2017. Budapest, 2018, Magyar Napló-VERITAS, 25-41. p.

² Az 1867-es és az 1897-es listát is közli és elemzi: Iványi Emma:

Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháború korából. Budapest, 1960, Akadémiai Kiadó, 20-22, 531-538. p.

³ Az állami alkalmazottak fizetési osztályait lásd az 1893. évi IV. tc. A. mellékletében.

⁴ A szabályzat 12. §-át lásd: Iványi 1960, 532.

⁵ Uo, 534.

⁶ Schwarzwölder Ádám: A felségjogok központi hivatala – Ferenc József Kabinetirodája In: JOG.történet. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2021. január 18.

www.mtajogtortenet.elte.hu/blog/schwarzwolder-adamkabinetiroda 2021.02.13.

⁷ Miskolczy Gyula, A Házi, Udvari és Állami Levéltár Bécsben. (Második közlemény), Levéltári Közlemények 4. (1926), 1-4. 44-79., 62.

⁸ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge, 2374/1899.

⁹ Részletesebben lásd: Schwarzwölder Ádám: Klebelsberg Kuno pályafutásának kezdeti szakasza a felterjesztések tükrében. In: Dubniczky Zsolt et. al. (szerk.): „A kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá”. Tanulmányok Ujváry Gábor hatvanadik születésnapjára. Budapest, 2020, Ráció Kiadó, 130-144. p

Képek elérhetősége:

1. oldal: Ferenc József a budai palotában lévő dolgozószobájában, 1898. (Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv) <https://digital.onb.ac.at/rep/access/preview/10E173BF> 2021. feb. 15.

2. oldal: Közös minisztertanácsi ülés Ferenc József elnökletével, 1898. (Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv) <https://digital.onb.ac.at/rep/access/preview/10DFE29F> 2021. feb. 15.

A blog az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport kiadványa.

Kiadás helye: Budapest

Felelős kiadó: Mezey Barna

Szerkesztők: Beke-Martos Judit és

Képeessy Imre

Kapcsolat: jog.tortenet@icloud.com

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségvonalat eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Schwarzwölder Ádám: A „legfelsőbb elhatározások” gyűjteménye. In: JOG.történet. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2021. február 15. mtajogtortenet.elte.hu/blog/schwarzwolder-adam-legfelsobbelhatarozasok